

Λευκός Πύργος

Ο Λευκός Πύργος της Θεσσαλονίκης είναι οχυρωματικό έργο οθωμανικής κατασκευής του 15ου αιώνα (χτίστηκε πιθανόν μεταξύ 1450-70). Σήμερα θεωρείται χαρακτηριστικό μνημείο της Θεσσαλονίκης και είναι ό,τι έχει σωθεί από την κατεδαφισμένη οθωμανική οχύρωση της πόλης. Η σημερινή μορφή του πύργου αντικατέστησε βυζαντινή οχύρωση του 12ου αιώνα, για να χρησιμοποιηθεί στη συνέχεια ως κατάλυμα φρουράς Γενίτσαρων και ως φυλακή θανατοποιοντών. Σήμερα λειτουργεί ως μουσείο¹ και είναι ένα από τα πιο γνωστά κτίσματα-σύμβολα πόλεων στην Ελλάδα. Έχει 6 ορόφους, 34 μέτρα ύψος και 70 μέτρα περίμετρο.

Ονομασίες

Στην αρχή ονομαζόταν Πύργος του Λέοντος, όπως αναφέρει τουρκική επιγραφή του 1535-1536, η οποία υπήρχε στην είσοδο του εξωτερικού περιβόλου (τώρα κατεδαφισμένος) και η οποία μάλλον αναφερόταν στη χρονολογία κατασκευής του περιβόλου. Από τον 17ο αιώνα και μετά ονομαζόταν ανεπίσημα Φρούριο της Καλαμαριάς/Kelemeriye Kal'asi και Πύργος των Γενιτσάρων. Μετά την διάλυση του τάγματος των Γενιτσάρων το 1826 αποκτά το όνομα Kanli-Kule, δηλαδή Πύργος του Αίματος λόγω των σφαγών των Γενιτσάρων. Το όνομα διατηρείται και μετά το 1826 λόγω της λειτουργίας του ως φυλακή μελλοθανάτων βαρυποινιτών και τόπο βασανιστηρίων, οι οποίοι συχνά εκτελούνταν από τους Γενιτσάρους γεμίζοντας με αίμα τους τοίχους. Το σύγχρονο όνομά του φαίνεται να το πήρε όταν ένας Εβραίος κατάδικος, ο Nathan Guidili, τον ασβέστωσε με αντάλλαγμα την ελευθερία του, το 1891. Μέχρι το 1912 ο χριστιανικός πληθυσμός συνεχίζει να τον αναφέρει Kanli-Kule, ενώ ο εβραϊκός υιοθετεί το *Torre Blanca*, που υιοθετούν και οι Τούρκοι ως *Beyaz-Kule*, δηλαδή Λευκός Πύργος. Άλλη εκδοχή, στηριγμένη στις έρευνες του Βασίλη Κ. Γούναρη πάνω σε βρετανικά αρχεία αναφέρει πως η σημερινή ονομασία του κτίσματος δόθηκε μεταξύ των ετών 1883 και 1884 μετά από απαίτηση του σουλτάνου Αβδούλ Χαμίτ Β΄ ή από πρωτοβουλία του βαλή της πόλης Γκαλίπ, ο οποίος για να πετύχει την αλλαγή του ονόματος επικαλέστηκε το όνομα του σουλτάνου. Σύμφωνα με τον γενικό πρόξενο της Σερβίας στο Λονδίνο, James George Cotton Minchin που επισκέφτηκε τη Θεσσαλονίκη το 1884 "όλοι οι ασπριστάδες της Θεσσαλονίκης δεν θα ξεπλύνουν το αθώο αίμα που χύθηκε εκεί".

Μέσω του αρχείου της τοπικής εφημερίδας της Θεσσαλονίκης *ο Φάρος της Μακεδονίας*, ο Γούναρης προσδιορίζει το άσπρισμα αλλά και τη μετονομασία του κτηρίου από *Kanli-Kule* σε *Beyaz-Kule* κατά το καλοκαίρι του 1883.

Ιστορία του Πύργου

Κατά την Τουρκοκρατία έγιναν προσθήκες και τροποποιήσεις στα τείχη της πόλης, στις οποίες εντάσσεται και ο Λευκός Πύργος, μαζί με το Επταπύργιο και τον Πύργο Τριγωνίου (ο τελευταίος χρονολογείται κατά τον 16ο αιώνα). Δεν είναι γνωστό πότε ακριβώς χτίστηκε, στη θέση προϋπάρχοντος βυζαντινού πύργου, ο οποίος συνέδεε το ανατολικό τμήμα της οχύρωσης της Θεσσαλονίκης (που σώζεται και σήμερα), με το θαλάσσιο (το οποίο κατεδαφίστηκε το 1867). Παλιότερα επικρατούσε η άποψη πως ήταν έργο των Βενετών αλλά πλέον η σύγχρονη ιστοριογραφία δέχεται το κτίσμα ως οθωμανικό. Κατά μία εκδοχή, η χρονολογία κατασκευής του μνημείου τοποθετείται περί το 1450 με 1470, λίγα χρόνια μετά την άλωση της Θεσσαλονίκης από τους Τούρκους (1430) και πρόκειται για ένα από τα πρωιμότερα δείγματα οθωμανικής οχυρωματικής που λαμβάνει υπόψη της το πυροβολικό.

Έχει διατυπωθεί η υπόθεση πως αρχιτέκτονας του Πύργου ήταν ο φημισμένος Μιμάρ Σινάν, βάσει της ομοιότητας με ανάλογο πύργο στην Αυλώνα της Αλβανίας ο οποίος κτίστηκε τη δεκαετία του 1530. Χρονολόγηση κορμών ξύλου που χρησιμοποιήθηκαν στο Λευκό Πύργο έδειξε ότι κόπηκαν το έτος 1535 αλλά υπάρχει η πιθανότητα οι κορμοί να χρησιμοποιήθηκαν σε εκτεταμένη επισκευή του

μνημείου. Όλα αυτά δείχνουν τις δυσκολίες στη χρονολόγηση μνημείων της οθωμανικής στρατιωτικής αρχιτεκτονικής της εποχής της Αναγέννησης.

Γύρω από τον πύργο υπήρχε χαμηλός οκταγωνικός περίβολος (προτείχισμα) με τρεις επίσης οκταγωνικούς πύργους, το οποίο κατεδαφίστηκε στις αρχές του 20ου αι. Ο περίβολος αυτός χρησίμευε κυρίως για να προστατεύει τον Πύργο από τη θάλασσα αλλά θεωρείται πιθανή η χρήση του και για την τοποθέτηση βαρέων πυροβόλων τα οποία θα έλεγχαν την ακτογραμμή και το λιμάνι.

Νεότερη χρήση

Το 1912 μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης το μνημείο περιήλθε στην κυριότητα του ελληνικού δημοσίου και στην κορυφή του υψώθηκε η ελληνική σημαία με ιστό το κεντρικό κατάρτι, λάφυρο-τρόπαιο, από το βυθισμένο στον Θερμαϊκό, από το τορπιλλοβόλο T-11 του Νικολάου Βότση, τουρκικό θωρηκτό "Φετίχ-Μπουλέν". Το Ναυτικό, λόγω της καίριας θέσης της Θεσσαλονίκης και του Λευκού Πύργου, εγκατέστησε σταθμό ασυρμάτου τύπου σπινθήρα (spark transmitter) με κεραία τον ιστό της σημαίας του Λευκού Πύργου. Κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ο Λευκός Πύργος στέγαζε το κέντρο διαβιβάσεων των Συμμάχων, ενώ το 1916 χρησιμοποιήσαν έναν όροφό του για τη φύλαξη αρχαιοτήτων από αρχαιολογικές εργασίες στη ζώνη ευθύνης του βρετανικού εκστρατευτικού σώματος. Τα επόμενα χρόνια, μέχρι και το 1983, ο Λευκός Πύργος χρησιμοποιήθηκε ως χώρος εγκατάστασης της αεράμυνας της πόλης, ως εργαστήριο Μετεωρολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και ως έδρα των συστημάτων Ναυτοπροσκόπων της πόλης. Στις 25 Μαρτίου του 1927 ο πρωτοπόρος ραδιοφωνικός παραγωγός Χρίστος Τσιγγιρίδης (1877-1947) πραγματοποίησε την πρώτη του ραδιοφωνική εκπομπή με την κεραία του Ναυτικού που ήταν εγκατεστημένη στο κτήριο.

Από το 1983 έως το 1985 η εφορία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων συντήρησε και αναστήλωσε το, εσωτερικά αλλοιωμένο από τις επεμβάσεις που προκλήθηκαν από τις διάφορες χρήσεις των νεώτερων χρόνων, μνημείο και το διαμόρφωσε ενόψει των εορτασμών για τα 2500 από την ίδρυση της Θεσσαλονίκης σε εκθεσιακό χώρο με σκοπό να στεγάσει μια μόνιμη έκθεση αφιερωμένη στη βυζαντινή ιστορική περίοδο της πόλης.

Από το 1985 έως το 1994 λειτούργησε η μόνιμη έκθεση «Θεσσαλονίκη: Ιστορία και Τέχνη». Το 1994 άνοιξε το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού και τα εκθέματα άρχισαν να μεταφέρονται σταδιακά σε αυτό. Το 2001 παρουσιάστηκε στο Λευκό Πύργο η έκθεση «Καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο» στο πλαίσιο του δικτύου τριών εκθέσεων με το γενικό τίτλο «Ωρες Βυζαντίου, Έργα και Ημέρες στο Βυζάντιο».

Το 2002 παρουσιάστηκε έκθεση έργων του ζωγράφου και συντηρητή αρχαιοτήτων Φώτη Ζαχαρίου με τον τίτλο «Άθως: Αποτυπώσεις και Μνήμες». Ανήκει διοικητικά στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού και από το 2006 λειτουργεί μόνιμα ως Μουσείο Πόλης της Θεσσαλονίκης. Από το 2008 στεγάζει μόνιμη έκθεση αφιερωμένη στην ιστορική διαδρομή της πόλης από την ίδρυση της μέχρι τη σύγχρονη εποχή.

Δομικά χαρακτηριστικά του Λευκού Πύργου

Ο Λευκός Πύργος είναι κυλινδρική κατασκευή με ύψος 33,9 μέτρα και διάμετρο 22,7 μέτρα. Έχει έξι ορόφους, οι οποίοι επικοινωνούν με εσωτερικό κλιμακοστάσιο, το οποίο ελίσσεται κοχλιωτά και σε επαφή με τον εξωτερικό τοίχο. Με αυτό τον τρόπο, σε κάθε όροφο υπάρχει μια κεντρική κυκλική αίθουσα διαμέτρου 8,5 μέτρων, με την οποία επικοινωνούν μικρότερα τετράπλευρα δωμάτια, ανοιγμένα στο πάχος του εξωτερικού τοίχου. Ο έκτος όροφος έχει μόνο κεντρική αίθουσα και έξω από αυτήν ένα δώμα με θέα του τοπίου γύρω από τον πύργο. Η ύπαρξη τουαλετών, τζακιών και αγωγών καπνού υποδηλώνει πως ο πύργος προοριζόταν όχι μόνο ως αμυντικό έργο αλλά και για στρατιωτικό κατάλυμα.